



เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อ : หลักสิทธิมนุษยชน

เรื่อง คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชน

จัดทำโดย

นายสุรพล ภาษิตนิรันดร์

รหัส 570243

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ 2

วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ

สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ กับการคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชน

คำนำ

ศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นครั้งแรกตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และต่อเนื่องมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยมีภารกิจหลักในการพิทักษ์ความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ และมุ่งรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้สอดคล้องกับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รวมถึงอำนาจหน้าที่ที่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2550 บัญญัติให้อำนาจไว้ โดยมีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจดังกล่าว ดังปรากฏตามมาตรา 216 วรรคห้า ที่บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ” อย่างไรก็ตามในช่วงหลายปีที่ผ่านมา แม้บทบาทและอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญจะเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนในแง่ของผลของคำวินิจฉัยคดีที่มีผลกระทบในทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นการยุบพรรคการเมืองและเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของหัวหน้าพรรคการเมืองและกรรมการบริหารของพรรค เช่น การยุบพรรคไทยรักไทย (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550) การยุบพรรคชาติไทย (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2551) การยุบพรรคพลังประชาชน (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551) หรือการเพิกถอนสมาชิกภาพของนายกรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา เช่น นายสมัคร สุนทรเวช (คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12-13/2551) แต่ในความเป็นจริงแล้ว บทบาทและอำนาจหน้าที่ที่สำคัญหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นภารกิจหลักของศาลรัฐธรรมนูญ คือ การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกระบวนการตรากฎหมาย หรือบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ประกาศใช้บังคับแล้วว่ามีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งแต่เดิมคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญอาจจะถูกผูกพันด้วยการให้เหตุผลตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ แต่ปัจจุบันในหลายคำวินิจฉัยได้มีการสะท้อนหลักคิดที่เป็นสากลมากยิ่งขึ้น โดยนำหลักเกณฑ์ในเรื่องสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ไม่ว่าจะเป็นหลักความเสมอภาคของบุคคล (Equal Rights) หลักการห้ามเลือกปฏิบัติ (Discrimination) สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (Presumption of Innocent) เป็นต้น มาเป็นส่วนหนึ่งของการให้เหตุผล อาทิเช่น คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 (การใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 (คดีกฎหมายชายตรง) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555 (การสมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ กรณีผู้สมัครมีกายพิการ) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 17/2555 (การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในกรณีหญิงมีสามี) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2556 (การจำกัดสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย กรณีความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา) เป็นต้น เพื่อให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีลักษณะเป็นสากลมากยิ่งขึ้น และเป็นการสะท้อนหรือให้ความสำคัญกับการคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชน

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ได้นำหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนมาเป็นส่วนหนึ่งในการให้เหตุผล จึงควรศึกษาว่ามีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ

โตบ้างที่ได้นำหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้ หรือผลของคำวินิจฉัยมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนอย่างไร อันจะเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญของประเทศไทยในการคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากล

1. แนวคิด พัฒนาการ และพันธกรณีระหว่างประเทศไทยเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

1.1 แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในระดับสากล

สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ถือเป็นสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน โดยสิทธิประเภทนี้จะให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกคนเท่าเทียมกัน และมีได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนเชื้อชาติหรือศาสนาใด ยกตัวอย่างเช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารถึงกันโดยชอบด้วยกฎหมาย สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น สิทธิในทรัพย์สิน เป็นต้น โดยแนวคิดดังกล่าวนี้ ได้เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่ปลายยุคกรีก แต่ได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังและมีอิทธิพลแพร่หลายในศตวรรษที่ 18 โดย John Lock (1632-1704)¹ นักปราชญ์คนสำคัญในสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) โดย John Lock มองว่าสังคมการเมืองหรือรัฐนั้น มิใช่สังคมที่เกิดขึ้นและวิวัฒนาการไปได้ด้วยตนเองตามธรรมชาติ (Spontaneous Society) หากแต่เป็นสังคมที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงร่วมกันของมนุษย์ (Artificial Society) ที่เรียกว่า “สัญญาประชาคม” (Social Contract) โดยก่อนที่มนุษย์จะร่วมทำสัญญาเช่นว่านี้ มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะธรรมชาติ (State of Nature) ซึ่งหมายถึงสภาวะที่ไร้ระเบียบจากผู้ปกครองหรือรัฐ โดยมนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองและใช้สอยทรัพย์สินของตนเองตามแต่จะเห็นสมควร โดยถือว่ากฎหมายธรรมชาติได้ให้สิทธิเสรีภาพในการดำรงอยู่และการจัดการตนเอง รวมถึงมีอำนาจที่จะบังคับและลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายด้วยตนเอง ซึ่ง John Lock เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวนี้สร้างอันตรายให้กับความเป็นมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกัน 3 ประการ คือ (1) ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สินของแต่ละคนตกอยู่ในความไม่มั่นคงปลอดภัย โดยอาจถูกผู้อื่นล่วงละเมิดได้ทุกเมื่อ เหตุเพราะมนุษย์แต่ละคนมีความสามารถในอันที่เข้าใจขอบเขตและเหตุผลตามกฎหมายธรรมชาติที่แตกต่างกัน (2) การที่แต่ละคนลงโทษผู้ฝ่าฝืนกฎหมายธรรมชาติด้วยตนเองนั้น เท่ากับว่าแต่ละคนเป็นผู้พิพากษาคดีที่ตนเองมีส่วนได้เสีย ดังนั้น อาจตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อเป็นการแก้แค้นจนอาจเกินสมควรแก่เหตุก็ได้ และ (3) แต่ละคนมีกำลังทางกายภาพหรือวิธีการที่แตกต่างกันในการบังคับให้เป็นไปตามคำตัดสินชี้ขาดของตนเอง การบังคับการดังกล่าวจึงอาจเป็นไปได้โดยไม่มีประสิทธิภาพและเสมอภาคกัน จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้มนุษย์หันหน้าเข้ามาตกลงทำสัญญาประชาคมกัน โดยจัดตั้งสังคมการเมือง

¹John Lock [Online].Available URL:http://en.wikipedia.org/wiki/John_Lock,(Accessed, February 19,2014)

การปกครอง และรัฐบาลขึ้น และต่างก็ยอมสละอำนาจของตนเองในอันที่จะบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติให้แก่ รัฐบาลหรือผู้มีอำนาจ ณ ขณะนั้น เห็นได้จากคำสอนของ John Locke ที่สรุปความข้างต้นว่า มนุษย์หันหน้าเข้ามาทำสัญญาประชาคม โดยจัดตั้งสังคมการเมือง การปกครอง และรัฐบาลขึ้นก็ด้วยความมุ่งหมายเพื่อให้มีการคุ้มครองชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของตนเองให้เป็นที่ไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในสภาวะธรรมชาติ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า สิ่งที่มนุษย์ตกลงกันและสละให้แก่ผู้มีอำนาจนั้น ได้แก่ อำนาจในอันที่จะบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติเท่านั้น อาทิเช่น แนวทางในการปกครองบ้านเมือง การสร้างระบบเศรษฐกิจ การจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการในทางพลเมือง แต่สิทธิในชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สิน นั้น มนุษย์ยังคงสงวนไว้แก่ตนเองหาได้ยอมสละไปด้วยไม่ แนวคิดของ John Locke ถือเป็นแรงบันดาลใจอย่างสำคัญต่อการจัดทำเอกสารสำคัญทางรัฐธรรมนูญในเวลาต่อมา เห็นได้จาก The Virginia Declaration of Rights ค.ศ. 1776² ประกาศไว้ตั้งแต่ข้อแรกว่า³ “โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพและอิสรภาพเท่าเทียมกัน และมีสิทธิบางประการติดตัวมาตั้งแต่เกิด แม้เมื่อได้ตกลงดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมโดยสัญญาประชาคมใด ๆ แล้วก็ตาม มนุษย์ไม่อาจพรากสิทธิเหล่านี้ไปจากอนุชนรุ่นหลังได้ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ การแสวงหาและการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน และในการแสวงหาความสุขให้แก่ตน” หรือคำประกาศอิสรภาพแห่งสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1776⁴ ที่วางหลักว่า “ความจริงดังต่อไปนี้มีความชัดเจนในตัวเอง มนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาให้เท่าเทียมกัน พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานสิทธิอันมิอาจสละทิ้งบางประการให้แก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิ

²The Virginia Declaration of Rights [Online].Available URL:

<http://www.gunstonhall.org/documents/vdr.html>, (Accessed,February 19,2014)

³Article 1 “That all men are by nature equally free and independent, and have certain inherent rights, of which, when they enter into a state of society, they cannot, by any compact, deprive or divest their posterity; namely, the enjoyment of life and liberty, with the means of acquiring and possessing property, and pursuing and obtaining happiness and safety.”

⁴United state declaration of independence [Online].Available

URL:<http://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Declaration_of_Independence, (Accessed,February 19,2014)

ในเสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุขให้แก่ตน”⁵ หรือปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิของพลเมืองของฝรั่งเศส ค.ศ. 1789⁶ ยืนยันว่า “มนุษย์เกิดมามีเสรีภาพและมีสิทธิต่าง ๆ เท่าเทียมกัน”⁷ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป สิทธิมนุษยชนถือเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคน และเป็นสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่แล้วตั้งแต่ก่อนที่จะมีสังคมการเมืองที่เรียกว่า “รัฐ” (State) เกิดขึ้น และไม่มีมนุษย์ผู้ใดสามารถละสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้โดยชอบ อีกทั้งไม่มี “ผู้ปกครองว่าการแผ่นดิน” คนใด หรือคณะใดมีอำนาจทำลายสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงมิได้มีคุณค่าในตัวของรัฐเอง แต่จะมีคุณค่าขึ้นมาก็ต่อเมื่อได้ปกป้องรักษาและส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองดังเช่นว่านี้เท่านั้น

1.2 พัฒนาการในเรื่องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย

พัฒนาการในเรื่องสิทธิมนุษยชนของประเทศไทยได้เริ่มต้นมาอย่างช้านานก่อนการประกาศปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 เห็นได้จากสมัยสุโขทัยมีการกำหนดสิทธิในการรับมรดกของทายาท สิทธิในการร้องทุกข์ของราษฎรต่อพระมหากษัตริย์ การวางหลักปฏิบัติต่อเชลยศึกไม่ให้ทำเกินขอบเขตโดยปราศจากมนุษยธรรม สมัยกรุงศรีอยุธยามีการกำหนดสิทธิที่จะได้รับการยกเว้นการเกณฑ์แรงงาน สิทธิเข้าเฝ้าทูลละอองธุรีพระบาท และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นภายใต้กฎหมายตราสามดวงมีการบัญญัติสิทธิและฐานะทางกฎหมายของราษฎรไว้พอสมควร เช่น สิทธิถือครองที่ดินของราษฎร สิทธิในความเป็นเจ้าของที่บังคับกันได้ระหว่างราษฎรด้วยกัน สิทธิในการสืบมรดก สิทธิในการทำนิติกรรมสัญญา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กฎหมายตราสามดวงไม่ได้รับรองสิทธิของบุคคลให้เสมอภาคเท่าเทียมกัน เพียงแต่มุ่งหมายให้ราษฎรมีสิทธิได้รับความเป็นธรรมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น การแบ่งชนชั้นทางสังคมหรืออภิสิทธิ์ชนอันเนื่องมาจากชาติกำเนิดยังคงได้รับการรับรองเป็นพิเศษตามกฎหมายอยู่ เพราะฉะนั้น สิทธิตามกฎหมายกับสถานะทางสังคมยังมีความแตกต่างกันอยู่ รวมถึงการประกาศเลิกทาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเสมอภาคของบุคคล หลังจากนั้นเป็นต้นมาแนวคิดดังกล่าว ก็ปรากฏอยู่ในงานของนักคิด นักเขียน และนักปัญญาชนในสมัยนั้น เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถือเป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า และมีบทบาทอย่างสำคัญในการยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 จนนำไปสู่ไปการประกาศธรรมนูญการปกครองฉบับแรกของไทยที่ชื่อว่า “พระราชบัญญัติ

⁵We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness.

⁶Declaration of the right of men and of the citizen [Online].Available URL: <http://www.hrcr.org/docs/frenchdec.html>, (Accessed, February 19,2014)

⁷Article 1

ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475” ซึ่งถึงแม้ธรรมนูญการปกครองฉบับแรกของประเทศไทยจะมีได้กล่าวถึงการรับรองสิทธิ เสรีภาพ และหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนเลย แต่จากคำประกาศของคณะราษฎรก็ได้นำหลักการของสิทธิมนุษยชนไปบรรจุไว้ ดังปรากฏในคำแถลงการณ์ความว่า “ราษฎรทั้งหลายพึงรู้ไว้เถิดว่าประเทศเราเป็นของราษฎร..” อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงหลักคิดในเรื่องความเสมอภาคของบุคคลในการปกครอง และบริหารจัดการบ้านเมือง ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนปรากฏครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 (ฉบับที่ 2) โดยมีการบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของชนชาวสยามไว้ในหมวดที่ 2 อาทิเช่น หลักความเสมอภาคในทางกฎหมาย (มาตรา 12) เสรีภาพในการนับถือศาสนา (มาตรา 13) เสรีภาพในร่างกาย เคหสถาน การพูด การเขียน การตั้งสมาคม (มาตรา 14) เป็นต้น ต่อเนื่องมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 (ฉบับที่ 3) และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2490 (ฉบับที่ 4) ขณะเดียวกันช่วงระยะเวลานั้นประเทศไทยเริ่มมีความพยายามในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับนานาอารยประเทศ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของรัฐต่างชาติด้วยความมุ่งหมายที่จะเรียกร้องเอกราชทางศาลกลับคืนมา แนวความคิดในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงแทรกซึมอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น การบัญญัติรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2477 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้ร่วมลงนามสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในปี พ.ศ. 2491 ความตื่นตัวในเรื่องดังกล่าวก็มีมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2491 - พ.ศ. 2516 เหตุเพราะถึงแม้รัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาจะมุ่งรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็ตาม แต่อิทธิพลของปฏิญญา ฯ ดังกล่าว กลับพบว่าสิทธิและเสรีภาพอีกหลายประเภทที่ประเทศไทยยังไม่เคยมีและไม่เคยปรากฏในรัฐธรรมนูญ จึงเป็นที่มาของการบัญญัติสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 (ฉบับที่ 5) เช่น หลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด (มาตรา 30) เสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยไปรษณีย์หรือทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 40) เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่และการประกอบอาชีพ (มาตรา 41) สิทธิของบุคคลที่จะได้รับความคุ้มครองในครอบครัวของตนเอง (มาตรา 43) เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญก็เบงบานไม่ได้เต็มที่ เนื่องด้วยยังคงปรากฏความขัดแย้งเรื่องสิทธิอุดมการณ์ระหว่างระบอบคอมมิวนิสต์และสังคมนิยม ประกอบกับทัศนคติของผู้ปกครองและเจ้าหน้าที่รัฐที่เปลี่ยนแปลงไป เห็นได้จากเมื่อมีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2502 (ฉบับที่ 7) สิทธิและเสรีภาพของประชาชนก็ได้บัญญัติไว้ซึ่งในระหว่างนั้นก็เกิดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยผลของการใช้กฎหมายของรัฐเป็นจำนวนมาก เช่น กฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์ ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 19 (การห้ามนัดหยุดงาน) ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 17 (การควบคุมสิ่งตีพิมพ์) เป็นต้น ทั้งนี้ วงจรความตื่นตัวในเรื่องสิทธิมนุษยชนได้กลับมาอีกครั้งในช่วงหลังวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยเริ่มมีการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของกลุ่มปัญญาชน จนนำไปสู่การบัญญัติและประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 และปรากฏสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากมาย อาทิเช่น สิทธิในการทางการเมืองในการใช้สิทธิเลือกตั้ง และออกเสียง

ประชามติ (มาตรา 29) สิทธิที่จะได้รับการสอบสวนหรือพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม (มาตรา 34) สิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง (มาตรา 35) สิทธิที่จะได้รับค่าทดแทน หากปรากฏในภายหลังว่าบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิด (มาตรา 36) เป็นต้น

แต่ถึงกระนั้นความตื่นตัวดังกล่าวกลับมาสะดุดหยุดลงจากผลของการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2519 (ฉบับที่ 11) ซึ่งมีบทบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพไว้เพียงมาตราเดียว คือ มาตรา 8 ที่บัญญัติว่า “บุคคลมีสิทธิและเสรีภาพภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย” ซึ่งนับว่าเป็นบทบัญญัติที่ให้สิทธิและเสรีภาพไว้กว้างมาก แต่มิได้มีการกำหนดว่าเป็นสิทธิและเสรีภาพประเภทใด และในปีถัดมาเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2520 (ฉบับที่ 12) สิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ก็มิได้ถูกบัญญัติอีกเลย และกลับมาฟื้นคืนอีกครั้งภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521 (ฉบับที่ 13) แต่เมื่อมาถึงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 ได้เกิดการรัฐประหารซ้ำอีก และหัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 ซึ่งเข้าสู่วังวนเดิม คือ การไม่บัญญัติสิทธิและเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ผลของการรัฐประหารที่วนเวียนดังกล่าวกลับถือเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้คนในสังคมเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของตนเองมากยิ่งขึ้น จนนำไปสู่การบัญญัติสิทธิเสรีภาพของประชาชนและประกาศใช้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538 โดยเพิ่มหมวดที่ 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย และต่อเนื่องมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยปัจจุบันสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ได้มีการบัญญัติไว้ในหมวดที่ 3 มาตรา 26 - มาตรา 67 และมีคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นองค์กรในการขับเคลื่อนภารกิจในการตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชน

1.3 พันธกรณีระหว่างประเทศไทยเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

สนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเป็นสนธิสัญญาพหุภาคี กล่าวคือ เป็นสนธิสัญญาที่มีรัฐมากกว่าสองรัฐขึ้นไปเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญาซึ่งกระบวนการในการทำสนธิสัญญามีหลายขั้นตอน นับตั้งแต่การเจรจา การให้ความยินยอมของรัฐ เพื่อผูกพันตามสนธิสัญญาโดยการลงนาม การให้สัตยาบัน การภาคยานุวัติ รวมทั้งการที่บางรัฐอาจตั้งข้อสงวน โดยการเข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาก่อให้เกิดพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสนธิสัญญา มิฉะนั้นอาจต้องรับผิดชอบในทางระหว่างประเทศ ดังนั้น เมื่อประเทศไทยเข้าเป็นภาคีสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน ประเทศไทยก็ต้องปฏิบัติตามพันธกรณีของสนธิสัญญาดังกล่าว โดยปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามและให้สัตยาบันกติการะหว่างประเทศและอนุสัญญาประกอบเป็นพันธกรณีที่จะต้องยึดถือปฏิบัติอยู่รวม 7 ฉบับ คือ

1) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child-CRC)

อนุสัญญาประกอบด้วยบทบัญญัติ 54 ข้อ ซึ่ง 40 ข้อแรกเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับสิทธิของเด็ก อันเน้นหลักพื้นฐาน 4 ประการ คือ

(1) การห้ามเลือกปฏิบัติต่อเด็ก และการให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของเด็กในเรื่องเชื้อชาติ สีผิว เพศ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ชาติพันธุ์ สังคม ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิด หรือสถานะอื่น ๆ ของเด็ก หรือบิดามารดา ทั้งนี้ เพื่อให้เด็กมีโอกาสที่เท่าเทียมกัน

(2) การกระทำหรือการดำเนินการทั้งหลายต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นอันดับแรก

(3) สิทธิในการมีชีวิต การอยู่รอด และการพัฒนาทางด้านจิตใจ อารมณ์ และสังคม

(4) สิทธิในการแสดงความคิดเห็นของเด็ก และการให้ความสำคัญกับความคิดเห็นเหล่านั้น

2) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Woman-CEDAW)

อนุสัญญาประกอบด้วยบทบัญญัติ 30 ข้อ และมีสาระสำคัญอันเกี่ยวกับสิทธิสตรี ดังนี้

(1) การสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรี โดยไม่เลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลแห่งความแตกต่างทางเพศ การปรับปรุงแบบทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อให้เอื้อต่อการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีและการปราบปรามการลักลอบค้าและแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากสตรี

(2) การสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีในด้านการเมืองและการดำรงชีวิต (Public Life) ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง การสนับสนุนให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ความเท่าเทียมกันในกฎหมายว่าด้วยสัญชาติ และการศึกษา

(3) การสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีในด้านสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจ้างงานและสิทธิด้านแรงงาน การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพโดยเฉพาะสตรีมีครรภ์และหลังคลอดบุตร ความเป็นอิสระของสตรีในด้านเงินและความมั่นคงด้านสังคม รวมถึงความสำคัญแก่สตรีในชนบททั้งในด้านแรงงานและความเป็นอยู่

(4) การสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรีในด้านกฎหมาย โดยเฉพาะด้านกฎหมายแพ่งและกฎหมายครอบครัว ซึ่งเป็นการประกันความเท่าเทียมกันในชีวิตส่วนบุคคล

3) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights-ICCPR)

กติการะหว่างประเทศ ฯ ประกอบด้วยบทบัญญัติ 53 ข้อ และมีสาระสำคัญ ดังนี้

(1) สิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง (Right of Self-Determination)

(2) สิทธิในการห้ามเลือกปฏิบัติไม่ว่าด้วยเหตุผลทางเชื้อชาติ สีผิว เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง สัญชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม ถิ่นกำเนิด หรือสภาพอื่นใด รวมถึงการห้ามลิดรอนสิทธิในสถานการณ์ฉุกเฉิน

(3) สิทธิในการมีชีวิตอยู่ การห้ามมิให้บุคคลตกอยู่ในภาวะเยี่ยงทาส การห้ามมิให้บุคคลถูกจับกุมตามอำเภอใจ การห้ามบุคคลถูกจำคุกด้วยเหตุที่ไม่สามารถชำระหนี้ตามสัญญาได้ เสรีภาพในการโยกย้ายถิ่นฐาน ความเสมอภาคบุคคลภายใต้กฎหมาย การห้ามมิให้มีการบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง สิทธิการได้รับรองเป็นบุคคลตามกฎหมาย การห้ามแทรกแซงความเป็นส่วนตัว การคุ้มครองเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก การห้ามการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อการสงครามหรือก่อให้เกิดความเกลียดชังทางเชื้อชาติ สิทธิที่จะชุมนุมอย่างสันติ สิทธิการรวมกันเป็นสมาคม การคุ้มครองสิทธิเด็ก การรับรองว่าบุคคลทั้งปวงย่อมเสมอภาคกันตามกฎหมายและได้รับการคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน การรับรองสิทธิของชนกลุ่มน้อยทางเผ่าพันธุ์ ศาสนา และภาษาภายในรัฐ

4) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economics, Social and Cultural Rights-ICESCR)

กติการะหว่างประเทศ ฯ ประกอบด้วยบทบัญญัติ 31 ข้อ และมีสาระสำคัญ ดังนี้

(1) สิทธิในการกำหนดเจตจำนงตนเอง (Right of Self-Determination)

(2) สิทธิในการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรี

(3) สิทธิในการทำงานและมีเงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมและเป็นธรรม สิทธิที่จะก่อตั้งสหภาพแรงงานและสิทธิที่จะหยุดงาน สิทธิที่จะได้รับสวัสดิการและการประกันด้านสังคม สิทธิที่จะมีมาตรฐานชีวิตที่ดีพอเพียง สิทธิในการศึกษา สิทธิในวัฒนธรรมและประโยชน์จากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์

5) อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination-CERD)

อนุสัญญา ฯ ประกอบด้วยบทบัญญัติ 25 ข้อ และมีสาระสำคัญ คือ การห้ามเลือกปฏิบัติในทางเชื้อชาติ การประกันสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุคคลภายใต้กฎหมาย ทั้งในด้านสิทธิพลเมือง สิทธิทางการเมือง สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

6) อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment-CAT)

อนุสัญญา ฯ ประกอบด้วยบทบัญญัติ 33 ข้อ และมีสาระสำคัญ คือ การกำหนดนิยามของคำว่า “การทรมาน” ไว้ในกฎหมายภายในเพื่อให้เป็นความผิดที่สามารถลงโทษได้ตามกฎหมายอาญา

7) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities-CRPD)

อนุสัญญา ฯ ประกอบด้วยบทบัญญัติ 50 ข้อ และมีสาระสำคัญ ดังนี้

(1) สิทธิในเรื่องความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติ สิทธิในการมีชีวิต สิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เสรีภาพและความมั่นคงของมนุษย์

(2) เสรีภาพในการย้ายถิ่นฐานและการถือสัญชาติ สิทธิในการอยู่ด้วยตนเองและได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งในชุมชน เสรีภาพในการแสดงออกและการแสดงความคิดเห็น

(3) สิทธิในการเคารพความเป็นส่วนตัว สิทธิในการส่งเสริมและฟื้นฟูสมรรถภาพ สิทธิในด้านอาชีพ และการจ้างงาน สิทธิในการมีส่วนร่วมในด้านวัฒนธรรม นันทนาการ สันทนาการ และการกีฬา

2. คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญกับการคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชน

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญได้วางหลักเกี่ยวกับการคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชนไว้มากมาย โดยอยู่ในรูปแบบของการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ ของประชาชน อาทิเช่น หลักความเสมอภาคของบุคคล หลักสิทธิของบุคคลในทางทรัพย์สิน หลักเสรีภาพในการประกอบอาชีพ หลักสิทธิในกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น โดยสามารถสรุปคำวินิจฉัยพอสังเขป ดังนี้

2.1 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับหลักความเสมอภาคของบุคคล

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 (การใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี) การใช้ชื่อสกุลเป็นมาตรการของรัฐในการจำแนกตัวบุคคลเพื่อแสดงถึงแหล่งกำเนิดว่ามาจากวงศ์ตระกูลใดอันเป็นการแสดงเผ่าพันธุ์ เทือกเถาเหล่ากอของบุคคล โดยการใช้ชื่อสกุลถือว่าเป็นเรื่องสิทธิของบุคคลที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันทุกคน ทั้งนี้ รัฐยังคงมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองบุคคลตามกฎหมายเพื่อมิให้การใช้ชื่อสกุลของบุคคลใดก่อให้เกิดความเสียหายหรือเสื่อมเสียแก่บุคคลอื่นได้ และถือเป็นหน้าที่ของบุคคลทุกคนที่จะต้องไม่ให้เกิดการใช้สิทธิในการใช้ชื่อสกุลไปกระทบกระเทือนต่อสิทธิของบุคคลอื่นเช่นกัน สำหรับประเทศไทยได้นำระบบการใช้ชื่อสกุลมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติขนานนามสกุล พระพุทธศักราช 2456 มาตรา 6 ที่บัญญัติว่า “หญิงได้ทำการสมรสมีสามีแล้วให้ใช้ชื่อสกุลของสามี แลคงใช้ชื่อตัวแลชื่อสกุลเดิมของตนได้” ต่อมาได้มีการแก้ไขเรื่องการใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี โดยพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พุทธศักราช 2484 บัญญัติไว้ในมาตรา 13 ว่า “หญิงมีสามี ให้ใช้ชื่อสกุลของสามี” และพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ยังคงถือหลักการเดียวกัน เห็นว่า ถ้อยคำที่เป็นสาระสำคัญของมาตรา 12 คือ คำว่า “ให้ใช้” ซึ่งมีลักษณะเป็นบทบังคับโดยชัดแจ้ง โดยพิจารณาเปรียบเทียบกับถ้อยคำที่ใช้ในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติขนานนามสกุล ฯ แล้วเห็นได้ว่า ถ้อยคำมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ มาตรา 6 ใช้คำว่า “...แลคงใช้ชื่อตัวแลชื่อสกุลเดิมของตนได้” ย่อมแสดงเจตนารมณ์ชัดเจนว่า หญิงเมื่อทำการสมรสแล้วยังคงมีสิทธิที่จะใช้ชื่อสกุลเดิมของตนได้ เมื่อพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พุทธศักราช 2484 และพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มีการแก้ไข

หลักการดังกล่าว โดยใช้ถ้อยคำเดียวกันในลักษณะเป็นบทบังคับ ย่อมแสดงว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล ฯ มีเจตนารมณ์ไม่ประสงค์ให้หญิงมีสามีมีสิทธิใช้ชื่อสกุลเดิมของตนต่อไป

เมื่อบทบัญญัติมาตรา 12 มีลักษณะเป็นบทบังคับให้หญิงมีสามีต้องใช้ชื่อสกุลของสามีเท่านั้น อันเป็นการลิดรอนสิทธิในการใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี ทำให้ชายและหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน เกิดความไม่เสมอภาคกันทางกฎหมายด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศและสถานะของบุคคล เนื่องจากสิทธิการใช้ชื่อสกุลนั้นเป็นสิทธิของบุคคลที่จะแสดงเผ่าพันธุ์ เทือกเถาเหล่ากอของตน และเป็นสิทธิที่ทุกคนมีอยู่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมิได้มีการแบ่งแยกว่า เป็นสิทธิของชายหรือของหญิง อีกทั้งเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม เนื่องจากการบังคับให้หญิงมีสามีใช้ชื่อสกุลของสามีเพียงฝ่ายเดียวโดยใช้สถานะการสมรสนั้น มิได้เป็นเหตุผลในเรื่องความแตกต่างทางกายภาพ หรือภาระหน้าที่ระหว่างชายและหญิงที่มีผลมาจากความแตกต่างทางเพศ จนทำให้ต้องมีการเลือกปฏิบัติให้แตกต่างกัน จึงไม่เป็นเหตุที่ทำให้ต้องมีการเลือกปฏิบัติให้แตกต่างกันในเรื่องเพศและสถานะของบุคคลได้ สำหรับข้ออ้างที่ว่า การเลือกปฏิบัติดังกล่าวมีเหตุผลทางสังคมที่ว่า เพื่อความเป็นเอกภาพและความสงบสุขของครอบครัว อีกทั้งสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนชาวไทยนั้น เห็นว่า ข้ออ้างดังกล่าวรับฟังไม่ได้ เนื่องจากความเป็นเอกภาพและความสงบสุขของครอบครัวเกิดขึ้นจากความเข้าใจ การยอมรับ และการให้เกียรติซึ่งกันและกันระหว่างสามีและภรรยา จึงวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2554 (การกำหนดอัตราเงินและเงินประจำตำแหน่งของข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช.) ร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มาตรา 64 กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ซึ่งมีฐานะเป็นองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของสำนักงาน ป.ป.ช. เป็นผู้มีอำนาจกำหนดและจัดทำบัญชีอัตราเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่งของข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช. โดยในส่วนข้าราชการประเภทอื่นให้นำบัญชีอัตราเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่งตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนมาใช้บังคับโดยอนุโลม และในส่วนข้าราชการในสาขากระบวนการยุติธรรมมีอัตราไม่สูงกว่าบัญชีอัตราเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่งของข้าราชการอัยการได้ โดยไม่ต้องได้รับการพิจารณาจากรัฐสภา นั้น มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติระหว่างข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช. และข้าราชการฝ่ายอื่น นอกจากนี้การกำหนดตำแหน่งหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของข้าราชการในสาขากระบวนการยุติธรรมได้กำหนดหลักเกณฑ์อันเป็นพื้นฐานแห่งการกำหนดบัญชีอัตราเงินเดือนและเงินประจำตำแหน่งไว้ในร่างมาตรา 63 ที่ให้เพิ่มความเป็นมาตรา 110/1 วรรคหนึ่ง ว่า “ในการกำหนดตำแหน่งข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช. ให้ดำรงตำแหน่งในสาขากระบวนการยุติธรรมนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีพื้นความรู้ในระดับเนติบัณฑิต หรือเป็นผู้สำเร็จปริญญาทางกฎหมาย และเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการไต่สวนและวินิจฉัยคดี หรือการให้ความเห็นทางกฎหมาย ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ประกาศกำหนด” ก็เป็นเพียงการกำหนดคุณสมบัติอย่างกว้างเท่านั้น เมื่อไม่ปรากฏว่าร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนี้มีข้อความใดกำหนดให้ข้าราชการในสาขากระบวนการยุติธรรมมีความแตกต่างจากข้าราชการฝ่ายอื่น หรือมีคุณสมบัติทำนองเดียวกันกับพนักงานอัยการ จึงมีความแตกต่างกันในสาระสำคัญ ดังนั้น ร่างมาตรา 64 จึงไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 251 วรรคสาม ประกอบ

มาตรา 202 และมาตรา 255 วรรคเจ็ด และเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องสถานะของบุคคลที่เป็นข้าราชการฝ่ายอื่น อันเป็นการขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 วรรคหนึ่ง และวรรคสาม

(3) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 45/2546 (กรณีผู้สมัครรับเลือกตั้งมีสัญชาติไทยแต่บิดาเป็นคนต่างด้าว) พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล ฯ มาตรา 20 (1) เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาล โดยผู้สมัครต้องมีสัญชาติไทยโดยการเกิด และผู้มีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าวต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2523 บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว จะเป็นผู้สมัครได้ต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา 18 และมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ด้วย คือ (1) เป็นผู้ได้เข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนตามกำหนดเวลา และสอบไล่ได้ไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ (2) ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาชั้นสูงในประเทศตามหลักสูตรจนเป็นผู้สอบไล่ได้ไม่ต่ำกว่าชั้นปริญญาตรีหรือเทียบเท่า” อันเป็นการกำหนดให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าวต้องมีคุณสมบัติทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้น และเป็นการกำหนดคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งให้แตกต่างกันโดยพิจารณาจากความแตกต่างด้านเชื้อชาติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ทั้งที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งดังกล่าวไม่มีสถานะของบุคคลแตกต่างกันแต่อย่างใด ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในกฎหมาย อีกทั้งเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ซึ่งต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 ประกอบกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 จึงวินิจฉัยว่าพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล พุทธศักราช 2482 มาตรา 20 (1) ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล (ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2538 เฉพาะในส่วนที่บัญญัติว่า “...แต่บุคคลผู้มีสัญชาติไทยซึ่งบิดาเป็นคนต่างด้าว ต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย” มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30

(4) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555 (การสมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ กรณีผู้สมัครมีกายพิการ) รัฐธรรมนูญ มาตรา 30 วรรคสาม ได้เพิ่มหลักการใหม่ที่สำคัญในการคุ้มครองคนพิการเพื่อมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องของ “ความพิการ” ซึ่งในระดับสากลยอมรับกันว่าความพิการเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างคนพิการกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีได้เอื้ออำนวยให้คนพิการใช้ชีวิตแบบคนปกติทั่วไปได้ และควรให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อคนพิการ เพื่อให้คนพิการเข้าถึงปัจจัยพื้นฐานอย่างเท่าเทียมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุขเช่นบุคคลทั่วไป ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพของคนพิการไว้หลายประการ ต่อมาประเทศไทยได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities : CRPD) ของสหประชาชาติ ซึ่งมีผลบังคับให้ประเทศไทยต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่ระบุไว้ในอนุสัญญาดังกล่าว และอนุสัญญา

ดังกล่าวมีการกล่าวถึงลักษณะ “ความพิการ” และขอบเขตของ “การเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความพิการ” ไว้ ประเทศไทยจึงต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามพันธกรณีทั่วไปในอนุสัญญา ข้อ 4 ที่ต้องออกมาตรการทางกฎหมายและดำเนินการตามมาตรการที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมาย กฎระเบียบ จารีตประเพณีและทางปฏิบัติที่มีอยู่ซึ่งก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการ และในอนุสัญญา ข้อ 5 ความเท่าเทียมกันและการไม่เลือกปฏิบัติ ได้กำหนดให้รัฐภาคีห้ามการเลือกปฏิบัติทั้งปวงเพราะเหตุแห่งความพิการ และประกันให้คนพิการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิภาพจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุทั้งปวง และเพื่อเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมและขจัดกีดกันการเลือกปฏิบัติ เมื่อประเทศไทยเป็นรัฐภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการของสหประชาชาติแล้ว หน่วยงานของรัฐจึงมีหน้าที่ตามพันธกรณี ข้อ 27 (เอ) ที่กำหนดว่าห้ามการเลือกปฏิบัติเพราะเหตุแห่งความพิการในทุกด้านที่เกี่ยวกับการจ้างงาน รวมถึงเงื่อนไขในการคัดเลือกบุคคล การว่าจ้าง และการจ้างงาน การจ้างงานอย่างต่อเนื่อง ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน และสภาพการทำงานที่ถูกสุขอนามัยและปลอดภัย และ (จี) ที่กำหนดให้ว่าจ้างคนพิการเข้าทำงานในหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้น การที่หน่วยงานของรัฐจะกำหนดหลักเกณฑ์ในการรับบุคคลเข้าทำหน้าที่ในตำแหน่งใด ย่อมต้องคำนึงถึงพันธกรณีตามอนุสัญญาดังกล่าวด้วย

พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ได้กำหนดเรื่องการคัดเลือกผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาไว้ในมาตรา 26 วรรคหนึ่ง ว่า “ผู้สมัครสอบคัดเลือก ผู้สมัครทดสอบความรู้ หรือผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกพิเศษ เพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษา ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้ ... (10) ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือมีกายหรือจิตใจไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการ หรือเป็นโรคที่ระบุไว้ในระเบียบของ กต.” คำว่า “กายหรือจิตใจไม่เหมาะสม” อยู่ในกรอบความหมายของคำว่า “คนพิการ” ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ซึ่งสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการของสหประชาชาติ โดยมีลักษณะเป็นการกำหนดลักษณะทางกายและจิตใจที่ไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการไว้อย่างกว้างขวางไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนนำไปสู่การใช้ดุลพินิจที่ส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมได้ในที่สุด กฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้น ต้องมีขอบเขตชัดเจนแน่นอน เช่น อาจกำหนดว่า มีลักษณะทางกายและจิตใจที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นข้าราชการตุลาการได้เพียงใด เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนทราบว่ากฎหมายดังกล่าวต้องการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดบ้าง และต้องสอดคล้องกับหลักแห่งความได้สัดส่วนพอเหมาะพอควรแก่กรณี คำนึงถึงประโยชน์สาธารณะหรือประโยชน์ของสังคมโดยรวมมากกว่าประโยชน์ขององค์กร ประกอบกับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นใช้บังคับก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 บทบัญญัติบางมาตราแห่งพระราชบัญญัตินี้จึงไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่รัฐธรรมนูญได้มุ่งคุ้มครองคนพิการให้ได้รับสิทธิและความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลโดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการศึกษาการทำงาน และการประกอบอาชีพ บทบัญญัติมาตรา 26 วรรคหนึ่ง (10) แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเปิดโอกาสให้มีการใช้ดุลพินิจกว้างขวางเกินความจำเป็นอันอาจส่งผลให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อคนพิการได้ การกำหนดคุณสมบัติ

และลักษณะต้องห้ามที่มีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อคนพิการไว้ในขั้นตอนการรับสมัครบุคคล เพื่อสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการตุลาการ โดยให้เป็นดุลพินิจของ ก.ต. ในการพิจารณาความเหมาะสมของ บุคคลที่จะให้มีสิทธิสมัครสอบคัดเลือกเป็นข้าราชการตุลาการหรือไม่นั้น เป็นการตัดสิทธิคนพิการตั้งแต่ต้น โดยไม่เปิดโอกาสให้คนพิการสามารถสอบคัดเลือกได้อย่างเท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป และไม่มีโอกาสแสดง ความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งงานนั้นเสียก่อน ทั้งภารกิจหลักตามอำนาจหน้าที่ของ ผู้พิพากษาศาลยุติธรรม คือ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญและ กฎหมาย และต้องนั่งพิจารณาโดยครบองค์คณะ ความพิการจึงมิได้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จะ เป็นข้าราชการตุลาการ ที่จะมีผลต่อการให้ความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้น การที่ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 มาตรา 26 วรรคหนึ่ง (10) ใน ส่วนที่บัญญัติให้ผู้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการต้องมีคุณสมบัติและ ไม่มีลักษณะต้องห้ามว่า “มีกายหรือจิตใจไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการ” จึงขัดต่อสิทธิของ คนพิการในการเข้าทำงานบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไปตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการของ สหประชาชาติ และเป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลโดยไม่เป็นธรรมเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องความ พิการ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 วรรคสาม

(5) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 17/2555 (การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในกรณี หญิงมีสามี) ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี วรรคหนึ่ง บัญญัติว่าในการเก็บภาษีเงินได้จากสามีและ ภริยานั้น ถ้าสามีและภริยาอยู่ร่วมกันตลอดปีภาษีที่ล่วงมาแล้วให้ถือเอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ ของสามี และให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและเสียภาษี แต่ถ้ามีภาษีค้างชำระและภริยา ได้รับแจ้งล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันแล้ว ให้ภริยาร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย ซึ่งการถือเอา เงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี และการกำหนดให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่น รายการและเสียภาษี แต่เมื่อมีปัญหาภาษีค้างชำระกลับให้ภริยาร่วมรับผิดชอบในเรื่องภาษีค้างชำระด้วยนั้น เป็นการไม่ยุติธรรมสำหรับภริยาเพราะกฎหมายกำหนดให้สามีมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการยื่นรายการและ เสียภาษี สามีควรรับผิดชอบในเรื่องภาษีค้างชำระทั้งหมด ภริยาอาจไม่มีส่วนรู้เห็นในเรื่องการยื่นรายการ เสียภาษี ด้วย และไม่มีควมจำเป็นที่กำหนดให้เอาเงินได้พึงประเมินของภริยาเป็นเงินได้ของสามี ในเมื่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ดังนั้น สามีและภริยาจึงมีสิทธิเท่าเทียมกัน ถ้าภริยามีรายได้ของตัวเอง ย่อมต้องมีสิทธิที่จะยื่นรายการและ เสียภาษีของตัวเองได้และรับผิดชอบปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องภาษีค้างชำระด้วยตนเอง รวมทั้งยังเป็นการเลือก ปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องสถานะของบุคคลระหว่างหญิงโสดกับหญิง มีสามี ส่วนมาตรา 57 ตรี วรรคสอง เป็นการบังคับให้สามีและภริยาต้องยื่นรายการเสียภาษีร่วมกันทางอ้อม และไม่ต้องการให้สามีภริยาแยกยื่นรายการเสียภาษีในกรณีคำนวณแล้วเห็นว่า การแยกกันยื่นรายการจะเสียภาษี ต่ำกว่าหรือน้อยกว่าการรวมกันยื่น กรณีจึงเป็นการจำกัดสิทธิไม่ให้สามีและภริยาแยกกันยื่นรายการและเสียภาษี และถือได้ว่าไม่ส่งเสริมความเสมอภาคของชายและหญิง โดยมุ่งจะให้สามีและภริยาร่วมกันจ่ายภาษีให้มากที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้ และมาตรา 57 ตรี วรรคสาม เป็นการกำหนดไว้ในลักษณะที่ให้เจ้าพนักงานใช้ดุลพินิจ

อนุญาตให้สามีและภริยาแยกกันยื่นรายการเสียภาษีได้ แต่ถ้าฝ่ายใดค้างชำระหรือไม่ชำระภาษี ให้อีกฝ่ายหนึ่งร่วมรับผิดชอบในการเสียภาษีที่ค้างชำระนั้นด้วย เห็นว่าเป็นบทบัญญัติที่อาศัยความเป็นสามีและภริยามาบังคับให้อีกฝ่ายที่ไม่มีควมผิดต้องร่วมรับผิดชอบ ซึ่งไม่เป็นธรรมสำหรับสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ไม่ได้กระทำผิดถือว่าไม่ยุติธรรมกับฝ่ายที่ไม่ได้กระทำผิด และไม่ส่งเสริมความเสมอภาคของชายและหญิง

สำหรับประมวลรัษฎากร มาตรา 57 เบญจ วรรคหนึ่ง อนุญาตให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีได้เฉพาะกรณีที่มีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) เท่านั้น แต่เงินได้ที่เกิดขึ้นตามมาตรา 40 (2) (3) (4) (5) (6) (7) และ (8) ซึ่งถือว่าเป็นเงินได้ที่เกิดจากการทำงานและตำแหน่งงานของภริยา ไม่ได้รับยกเว้น เมื่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 รับรองให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเท่าเทียมกัน จึงควรให้สามีและภริยามีสิทธิเลือกที่จะรวมกันหรือแยกกันยื่นรายการและเสียภาษีในส่วนของตนอย่างชัดเจนและทั้งหมด ไม่มีความจำเป็นหรือเหตุผลใดที่จะต้องกำหนดให้ภริยาแยกยื่นรายการและเสียภาษีได้เฉพาะส่วนที่เป็นเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) เท่านั้น บทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวจึงเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องสถานะของบุคคลระหว่างภริยาที่มีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (1) กับภริยาที่มีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 (2) (3) (4) (5) (6) (7) และ (8) และมีได้เป็นมาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ทั้งยังไม่เป็นการมุ่งสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ชายหญิงที่สมรสกันต้องรับผลกระทบต่อสิทธิและทรัพย์สินที่ต้องรับภาระในการ เสียภาษีในอัตราที่สูงขึ้น ทำให้ต้องวางแผนภาษีโดยการจดทะเบียนหย่าเพื่อที่จะไม่ต้องนำเอาเงินได้ พึงประเมินของทั้งสองฝ่ายมารวมกันให้ต้องเสียภาษีในอัตราที่สูงขึ้น จึงวินิจฉัยว่า ประมวลรัษฎากร มาตรา 57 ตรี และ มาตรา 57 เบญจ ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30

2.2 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลในทางทรัพย์สิน

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 30/2548 (การริบเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี) ร่างพระราชบัญญัติการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี พ.ศ. มาตรา 38 วรรคหนึ่ง บัญญัติถึงเรื่องเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี กรณีไม่แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อจะเริ่มทำการผลิต หรือกรณีไม่แจ้งสถานที่ผลิตและการย้ายสถานที่ผลิต หรือกรณีไม่ทำและแสดงเครื่องหมายรับรองการผลิตและแสดงเครื่องหมายรับรองงานต้นแบบ หรือกรณีการใช้เครื่องหมายรับรองการผลิตและเครื่องหมายรับรองงานต้นแบบ หรือกรณีการปลอมหรือเลียนเครื่องหมายรับรองการผลิตหรือเครื่องหมายรับรองงานต้นแบบ หรือกรณีการไม่แจ้งการได้มาหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งเครื่องจักร หรือกรณีการไม่แจ้งการจำหน่าย จ่าย โอนเครื่องจักร หรือเครื่องจักรที่พ้นการครอบครอง ให้ศาลมีคำสั่งริบเครื่องจักรได้ ซึ่งการริบทรัพย์สินเป็นโทษอย่างหนึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 เห็นว่า การริบทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายอาญามีความมุ่งหมายที่ลงโทษกับผู้กระทำหรือมีทรัพย์สินนั้นไว้เป็นความผิด กรณีตามร่างพระราชบัญญัติการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี พ.ศ. มาตรา 38 วรรคหนึ่ง เครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดีไม่ได้เป็นทรัพย์สินที่ผู้ใดทำหรือมีไว้เป็นความผิด หรือเป็นทรัพย์สินซึ่งได้ใช้หรือมีไว้เพื่อใช้ในการกระทำความผิด หรือทรัพย์สินซึ่งบุคคลได้มาโดยได้กระทำความผิด แต่เป็นเรื่องที่ไม่แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อจะเริ่มทำการผลิต ไม่แจ้งสถานที่ผลิต

และการย้ายสถานที่ผลิต ไม่ทำและแสดงเครื่องหมายรับรองการผลิตและแสดงเครื่องหมายรับรองงานต้นแบบ ไม่ทำและแสดงเครื่องหมายรับรองการผลิต และแสดงเครื่องหมายรับรองงานต้นแบบ ไม่ใช่เครื่องหมายรับรองการผลิต ไม่แจ้งการได้มาหรือมีไว้ในครอบครองซึ่งเครื่องจักร ไม่แจ้งการจำหน่าย จ่าย โอน เครื่องจักรหรือเครื่องจักรที่พ้นการครอบครอง ก็ให้ศาลสั่งริบเครื่องจักรนั้น โดยศาลไม่มีดุลพินิจว่าจะริบเครื่องจักรหรือไม่ ไม่คำนึงว่าเจ้าของจะรู้เห็นเป็นใจด้วยหรือไม่ และไม่ให้ออกโอกาสเจ้าของได้พิสูจน์ว่ารู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดด้วยหรือไม่ ซึ่งเป็นการริบโดยเด็ดขาด ไม่ได้พิจารณาถึงความผิดและความเหมาะสมในการลงโทษ เป็นการใช้มาตรการลงโทษที่รุนแรงแก่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินถือว่าเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคลในทรัพย์สินเกินกว่าความจำเป็นและกระทบกระเทือนถึงสาระสำคัญแห่งสิทธิของบุคคลในทรัพย์สิน จึงวินิจฉัยว่า ร่างพระราชบัญญัติการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี พ.ศ. เฉพาะมาตรา 38 จึงเป็นอันตกไป

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2556 (การวางท่อน้ำของรัฐแล้วไม่จ่ายค่าทดแทน)

พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 มาตรา 30 วรรคหนึ่ง บัญญัติให้อำนาจการประปาส่วนภูมิภาคในการเดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์ไปได้ เหนือ ตาม หรือข้ามพื้นดินของบุคคลใด ๆ ในเมื่อที่ดินนั้นมีใช้ที่ตั้งโรงเรือนสำหรับอยู่อาศัย เพื่อประโยชน์ในการผลิต การส่ง และการจำหน่ายน้ำประปา ซึ่งเป็นการจัดทำบริการสาธารณะ วรรคสอง บัญญัติวิธีการสำหรับการวางท่อน้ำที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่แปดสิบเซนติเมตรขึ้นไป โดยให้การประปาส่วนภูมิภาคมีอำนาจกำหนดบริเวณที่ดินที่เดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์โดยมีความกว้างจากท่อน้ำด้านละไม่เกินสองเมตรห้าสิบเซนติเมตรสำหรับท่อน้ำขนาดดังกล่าว และให้การประปาส่วนภูมิภาคทำเครื่องหมายแสดงเขตไว้ในบริเวณดังกล่าวตามระเบียบที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด ส่วนวรรคสาม บัญญัติว่า ในบริเวณที่กำหนดตามวรรคสอง ให้การประปาส่วนภูมิภาคมีอำนาจรื้อถอนสิ่งก่อสร้างหรือทำขึ้น หรือตัดฟัน ต้น กิ่ง หรือรากของต้นไม้ หรือพืชผลอย่างใด ๆ ได้โดยไม่ต้องจ่ายค่าทดแทนในการที่ใช้ที่ดิน และในการรื้อถอนหรือตัดฟัน แล้วแต่กรณีให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองด้วยจำนวนเงินอันเป็นธรรม เว้นแต่เจ้าของหรือผู้ครอบครองเป็นผู้ได้รับประโยชน์ค้ำค่าในการกระทำนั้นอยู่ด้วย ในกรณีที่ไม่สามารถตกลงกันได้ ในจำนวนเงินค่าทดแทนให้นำมาตรา 29 วรรคสาม มาใช้บังคับโดยอนุโลม และวรรคสี่ บัญญัติว่า เมื่อได้มีการชดใช้ค่าทดแทนแก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองดังกล่าวแล้ว หรือเจ้าของ หรือผู้ครอบครองเต็มใจไม่รับหรือไม่มีสิทธิรับค่าทดแทน ต่อไปจะเรียกร้องค่าทดแทนอีกมิได้ ส่วนวรรคห้า บัญญัติให้การประปาส่วนภูมิภาค แจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องทราบในกรณีที่จะดำเนินการตามความในมาตรานี้ โดยให้นำมาตรา 29 วรรคหนึ่ง (2) มาใช้บังคับโดยอนุโลม และให้สิทธิเจ้าของหรือผู้ครอบครองทรัพย์สินนั้นอาจยื่นคำร้องแสดงเหตุที่ไม่สมควรทำเช่นนั้นไปยังคณะกรรมการการประปาส่วนภูมิภาคเพื่อวินิจฉัยภายในสามสิบวันนับแต่วันที่ได้รับหนังสือแจ้ง โดยคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่สุด

เห็นว่า พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 เป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจการประปาส่วนภูมิภาคซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจในการจัดทำน้ำประปา อันเป็นบริการสาธารณะของรัฐในด้านสาธารณสุขบุคคล จึงต้องเอื้อให้หน่วยงานของรัฐผู้จัดทำบริการสาธารณะดังกล่าวสามารถดำเนินการได้โดยสะดวกเพื่อรักษาประโยชน์ของส่วนรวม แต่การใช้อำนาจเช่นนี้ต้องอยู่บนหลักการเคารพสิทธิของเอกชนผู้ที่อาจจะต้องได้รับความเดือดร้อนเสียหาย หรือถูกจำกัดสิทธิ หรือถูกรอนสิทธิอันเกิดจากการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อ

ประโยชน์ของส่วนรวมดังกล่าวด้วย กล่าวคือ การที่รัฐจะใช้ทรัพย์สินอันได้แก่ที่ดินซึ่งประชาชนเป็นเจ้าของ หรือผู้ครอบครองในทรัพย์สินนั้นอยู่ รัฐก็จำต้องชดใช้ค่าทดแทนความเสียหายอันเป็นธรรมตามควรแก่กรณีในการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินดังกล่าว อันเป็นหลักการสำคัญของการใช้อำนาจอรัฐที่ปกครองในระบอบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญที่ว่ารัฐจะไม่กระทำการอันใดที่เป็นการละเมิดหรือลดทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนเกินความจำเป็น เมื่อพิจารณาจากเจตนารมณ์ของกฎหมายและสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 มาตรา 30 แล้วเห็นว่า แม้การเข้าใช้บริเวณที่ดินเพื่อเดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์ของการประปาส่วนภูมิภาค จะเป็นการกระทำเพื่อประโยชน์สาธารณะก็ตาม แต่เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินย่อมต้องได้รับความคุ้มครองภายใต้ขอบเขตแห่งสิทธิตามรัฐธรรมนูญด้วย การที่บทบัญญัติมาตรา 30 ไม่มีการระบุในเรื่องค่าทดแทนไว้โดยชัดแจ้งในกรณีของการวางท่อน้ำที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่ถึงแปดสิบเซนติเมตร การบัญญัติไว้เช่นนี้จึงทำให้เกิดการตีความและยึดถือเป็นหลักกฎหมายว่า ถ้าท่อน้ำที่การประปาส่วนภูมิกานำมาเดินในที่ดินนั้นมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่ถึงแปดสิบเซนติเมตรแล้วการประปาส่วนภูมิกาก็ไม่ต้องจ่ายค่าทดแทนให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน ซึ่งเห็นว่ากรณีนี้ไม่เป็นธรรมแก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน เพราะการที่รัฐเข้าไปใช้ประโยชน์ในที่ดินของบุคคลแม้จะใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ แต่ก็เป็นการทำให้สิทธิในทรัพย์สินของบุคคลเสื่อมเสียไปอยู่ดี ไม่ว่าจะขนาดของท่อน้ำจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางแปดสิบเซนติเมตรขึ้นไปหรือต่ำกว่าแปดสิบเซนติเมตรลงมาก็ตาม ประกอบกับการเดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์นั้นก็ต้องมีการกำหนดบริเวณของที่ดินซึ่งเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่อาจใช้ประโยชน์ได้ อันเป็นการรบกวนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยไม่เป็นธรรมเมื่อพิจารณาสภาพการใช้สิทธิในที่ดินของประชาชนในปัจจุบัน บุคคลทั่วไปย่อมสามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินของตน มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองได้ ทั้งพื้นที่เหนือพื้นดินและใต้ดินลงไปในระดับความลึกห้าถึงสิบเมตรแล้วแต่ลักษณะของการใช้สอย ในขณะที่กรณีดังกล่าวเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินกลับไม่สามารถปลูกสร้างโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอื่น รวมทั้งการปลูกต้นไม้หรือกระทำการใดในบริเวณที่ดินที่มีการเดินท่อน้ำและติดตั้งอุปกรณ์ เนื่องจากอาจทำให้เกิดอันตรายหรือเป็นอุปสรรคต่อระบบการผลิต การส่ง หรือการจำหน่ายน้ำประปา ซึ่งกฎหมายได้บัญญัติห้ามการกระทำดังกล่าวไว้ตามพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 มาตรา 31

พระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 มาตรา 30 เฉพาะในส่วนที่มีได้กำหนดให้การประปาส่วนภูมิกามีการชดใช้ค่าทดแทนในการใช้ที่ดินให้แก่เจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินในกรณีที่มีการวางท่อน้ำที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางไม่ถึงแปดสิบเซนติเมตรไว้ จึงเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่จำกัดหรือลดทอนสิทธิในทรัพย์สินของเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดินตามรัฐธรรมนูญมาตรา 41 ซึ่งไม่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 วรรคหนึ่ง เนื่องจากการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยเกินความจำเป็น และกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิอันนั้น ทั้งยังมีลักษณะเป็นการสร้างภาระให้แก่ประชาชนเกินสมควรแก่กรณี ไม่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตยที่รัฐจะต้องคุ้มครองและรับรองสิทธิในทรัพย์สินของประชาชนเป็นสำคัญ และหากมีกรณีใดที่เป็นข้อยกเว้นให้รัฐก้าวล่วงเข้าไปลดทอนสิทธิในทรัพย์สินของประชาชน รัฐจะต้องรับผิดชอบในการชดใช้ค่า

ทดแทนเหยียวยาที่เป็นธรรมตามควรแก่กรณี บทบัญญัติมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 ในส่วนนี้ จึงขัดแย้งต่อหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 3 วรรคสอง อีกด้วย

2.3 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุม

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2549 (การห้ามชุมนุมในเขตทางหลวง) ร่างพระราชบัญญัติทางหลวง (ฉบับที่ ..) พ.ศ. มาตรา 20 ที่ให้เพิ่มความเป็นมาตรา 46/1 ในพระราชบัญญัติทางหลวง พ.ศ. 2535 โดยห้ามมิให้ผู้ใดชุมนุมกันในเขตทางหลวงในลักษณะเป็นการกีดขวางการจราจร หรืออาจเป็นอันตรายหรือเสียหายแก่ยานพาหนะหรือผู้ใช้ทางหลวง เว้นแต่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากผู้อำนวยการทางหลวงหรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการทางหลวง เป็นบทบัญญัติวางหลักห้ามมิให้ผู้ใดชุมนุมในเขตทางหลวง ส่วนการอนุญาตให้ชุมนุมในเขตทางหลวงได้เป็นข้อยกเว้น ทำให้กระทบต่อการใช้เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธของประชาชน การที่บัญญัติให้อำนาจการอนุญาตให้มีการชุมนุมในเขตทางหลวงได้ เป็นอำนาจของผู้อำนวยความสะดวกทางหลวง หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการทางหลวง จึงเป็นบทบัญญัติที่ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวางในการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ชุมนุมในเขตทางหลวง ประกอบกับในปัจจุบันในเรื่องการชุมนุมดังกล่าว มีกฎหมายอื่นบัญญัติห้ามไว้อยู่แล้ว เช่น ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 372 บัญญัติว่า “ผู้ใดทะเลาะกันอย่างอื้ออึงในทางสาธารณะหรือสาธารณสถาน หรือกระทำให้เสียความสงบเรียบร้อยในทางสาธารณะหรือสาธารณสถาน ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท” พระราชบัญญัติการจราจรทางบก พ.ศ. 2522 มาตรา 108 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ผู้ใด เดินแถว เดินเป็นขบวนแห่หรือเดินเป็นขบวนใด ๆ ในลักษณะเป็นการกีดขวางการจราจรเว้นแต่ (1) เป็นแถวทหารหรือตำรวจที่มีผู้ควบคุมตามระเบียบแบบแผน (2) แถวหรือขบวนแห่หรือขบวนใด ๆ ที่เจ้าพนักงานจราจรได้อนุญาตและปฏิบัติตามเงื่อนไขที่เจ้าพนักงานจราจรกำหนด” และมาตรา 109 บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ผู้ใดกระทำความผิดใด ๆ บนทางเท้าหรือทางใด ๆ ซึ่งจัดไว้สำหรับคนเดินเท้าในลักษณะที่เป็นการกีดขวางผู้อื่นโดยไม่มีเหตุอันสมควร” เป็นต้น จึงเป็นการจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ เกินความจำเป็นและกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ เพราะการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธเป็นเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน ตามที่รัฐธรรมนูญ มาตรา 29 และมาตรา 44

2.4 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิในกระบวนการยุติธรรม

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 24/2546 (การทำคำพิพากษาต้องเป็นผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีนั้น) รัฐธรรมนูญ มาตรา 236 ได้บัญญัติเป็นหลักการประกันสิทธิของคู่ความในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลโดยการนั่งพิจารณาคดีต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้ทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีต้องเป็นผู้ที่นั่งพิจารณาคดีนั้น ผู้ที่มีได้นั่งพิจารณาคดีเป็นองค์คณะไม่อาจทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันอันมิอาจก้าวล่วงได้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในข้อยกเว้นนี้ หมายความว่า ผู้ที่มีได้นั่งพิจารณาคดีได้จะทำคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีนั้นไม่ได้ นอกจากจะมีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันอันมิอาจก้าวล่วงได้ตามที่กฎหมายได้บัญญัติไว้แล้ว

เมื่อพิจารณาถึงพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 แล้ว เห็นว่า ตามมาตรา 19 วรรคหนึ่ง บัญญัติให้ศาลจังหวัดทหารมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาได้ทุกบทกฎหมาย เว้นแต่คดีที่จำเลยมียศทหารชั้นสัญญาบัตร และวรรคสาม บัญญัติให้คดีที่ศาลจังหวัดทหารไม่มีอำนาจพิพากษา ให้ศาลจังหวัดทหารทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพพิพากษา แล้วแต่กรณี ประเด็นที่ว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 19 วรรคสาม ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 236 หรือไม่ นั้น เห็นว่า ศาลจังหวัดทหาร ศาลมณฑลทหาร ศาลทหารกรุงเทพ และศาลทหารประจำหน่วยทหาร ต่างก็เป็นศาลชั้นต้นด้วยกัน แต่เมื่อศาลจังหวัดทหารได้ดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาใดตามอำนาจที่ระบุไว้โดยกฎหมายแล้ว หากจะพิพากษาคดีลงโทษเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้กลับไม่มีอำนาจพิพากษา ต้องทำความเห็นส่งสำนวนไปให้ศาลชั้นต้นประเภทเดียวกัน ได้แก่ ศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพ แล้วแต่กรณี เป็นศาลที่ทำคำพิพากษา ตามมาตรา 19 วรรคสาม ซึ่งศาลมณฑลทหารหรือศาลทหารกรุงเทพดังกล่าวก็ได้ดำเนินการออกนอกระบบพิจารณาคดีมาแต่เริ่มแรกแต่ประการใด ประกอบกับพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 19 วรรคสาม นี้ มิได้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดบัญญัติถึงเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันอันมิอาจก้าวล่วงได้ ยกเว้นไว้แต่ประการใด จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 236

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555⁸ (คดีกฎหมายชายตรง) รัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง ซึ่งบัญญัติว่า ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยไม่มีความผิด ซึ่งข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสองนี้ เป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ 11 ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ และระดับระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วย สำหรับพระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยมีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคจากการเสนอขายสินค้าหรือบริการแก่ผู้บริโภค

⁸ต่อมามีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2556 (พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 74) ,คำวินิจฉัยที่ 10/2556 (พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544 มาตรา 78) และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2556 (พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 มาตรา 28/4) วินิจฉัยในทำนองเดียวกัน

โดยตรง ณ ที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ทำงานของผู้บริโภคหรือของบุคคลอื่น อีกทั้งการทำตลาดขายตรงในปัจจุบันได้มีการใช้วิธีการชักชวนและจัดให้ประชาชนทั่วไปเข้าร่วมเป็นเครือข่ายในธุรกิจดังกล่าว โดยตกลงจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนจากการหาผู้เข้าร่วมเครือข่ายดังกล่าว ซึ่งคำนวณจากจำนวนผู้เข้าร่วมเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น อันมีลักษณะเป็นการหลอกลวงประชาชน ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปในฐานะผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบและก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม จึงมีบทกำหนดโทษในมาตรา 54 ซึ่งบัญญัติว่า ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น เห็นว่าพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 เป็นข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อน เป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา เนื่องจากการสันนิษฐานว่า ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ก็ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลผู้กระทำความผิดด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลดังกล่าว โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นว่ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลอย่างไร คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลเท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข มิใช่การสันนิษฐานข้อเท็จจริงที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่จำเลยถูกกล่าวหา และยังขัดกับหลักนิติธรรมข้อที่ว่าโจทก์ในคดีอาญาต้องมีภาระการพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดของจำเลยให้ครบองค์ประกอบของความผิด นอกจากนี้บทบัญญัติมาตราดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลย ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้ กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดตามที่ถูกกล่าวหา บทบัญญัติมาตราดังกล่าวในส่วนที่สันนิษฐานความผิดอาญาของผู้ต้องหาและจำเลยโดยไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ กระทำการหรือมีเจตนาประการใดเกี่ยวกับความผิดนั้น จึงขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 39 วรรคสอง

(3) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2556 (การจำกัดสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย กรณีความร่วมมือระหว่างประเทศในช่องทางอาญา) พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในช่องทาง

อาญา พ.ศ. 2535 มาตรา 41 ซึ่งบัญญัติให้บรรดาพยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าเป็นพยานหลักฐานและเอกสารที่รับฟังได้ตามกฎหมาย นั้น เป็นบทบัญญัติที่มีได้กำหนดรายละเอียด ขั้นตอน และกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน แต่เป็นบทบัญญัติที่บังคับให้จำเลยต้องถูกผูกมัดตาม พยานหลักฐานและเอกสารที่ได้มาจากการสืบพยานของโจทก์ในศาลต่างประเทศที่จำเลยไม่มีโอกาสตรวจหรือ รับทราบพยานหลักฐาน หรือต่อสู้คดีได้อย่างเพียงพอแม้ว่าการรับฟังพยานหลักฐานของศาลต้องเป็นไปตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 และมาตรา 227/1 ที่บัญญัติให้ศาลใช้ดุลพินิจ วินิจฉัยซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานที่จำเลยไม่มีโอกาสถามค้าน ด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อ พยานหลักฐานดังกล่าวโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลยก็ตาม แต่หลักเกณฑ์ดังกล่าว ก็ได้เป็นข้อห้ามเด็ดขาด โดยยังเปิดโอกาสให้ศาลนำพยานหลักฐานเช่นนี้ไปใช้ประกอบกับพยานหลักฐานอื่นได้ จึงไม่เป็นธรรมแก่จำเลย ซึ่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 (2) (3) (4) (7) ได้รับรองและคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมไว้ ไม่ว่าจะ เป็นสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณา คดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม การได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการ ยุติธรรม การมีโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ และการได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ อีกทั้งยังไม่สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR) ข้อ 14.3 อันเกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อ หน้า สิทธิที่จะต่อสู้คดีด้วยตนเองหรือโดยผ่านผู้ช่วยเหลือทางกฎหมาย สิทธิที่จะซักถามพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ ต่อตน และสิทธิขอให้เรียกพยานฝ่ายตนมาซักถามภายใต้เงื่อนไขเดียวกับพยานซึ่งเป็นปรปักษ์ต่อตน พระราชบัญญัติความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา พ.ศ. 2535 มาตรา 41 จึงเป็นบทบัญญัติ แห่งกฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิในกระบวนการ ยุติธรรมตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 และมาตรา 40 (2) (3) (4) (7) ทั้งไม่สอดคล้องกับหลักนิติธรรมตาม รัฐธรรมนูญ มาตรา 3 วรรคสอง

2.5 คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลในการประกอบอาชีพ

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2547 (คดีแป้งข้าวหมัก) พระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493 มาตรา 24 บัญญัติอยู่ในหมวด 5 ว่าด้วยเชื้อสุรา การมีถ้อยคำว่า “เชื้อสุรา” ปรากฏอยู่ในมาตรา ต่าง ๆ ในหมวด 5 ดังกล่าว โดยมีได้มีการบัญญัติความหมายเฉพาะไว้ การพิจารณาความหมายของคำว่า “เชื้อสุรา” จึงต้องใช้บทนิยามทั่วไปในมาตรา 4 ที่ว่า “เชื้อสุรา” หมายความว่า แป้งเชื้อสุรา แป้งข้าว หมัก หรือเชื้อใด ๆ ซึ่งเมื่อหมักกับวัตถุดิบหรือของเหลวอื่นแล้ว สามารถทำให้เกิดแอลกอฮอล์ที่ใช้ทำสุราได้ แต่ เมื่อพิจารณาถึงแป้งข้าวหมักแล้ว เห็นว่า แป้งข้าวหมักมีลักษณะไม่ใช่เชื้อสุราในตัวเอง แต่เป็นสิ่งที่บุคคล ทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ นำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำเป็นอาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น การที่พระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493 มาตรา 24 บัญญัติห้ามมิให้ทำหรือขายเชื้อ สุราซึ่งมีความหมายตามมาตรา 4 ว่า หมายความว่ารวมถึงแป้งข้าวหมักด้วยนั้น ในส่วนที่ห้ามมิให้ทำหรือขาย เชื้อสุรา เฉพาะในความหมายที่หมายถึงแป้งข้าวหมัก จึงเป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคลในการประกอบ

กิจการหรือประกอบอาชีพและการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม และเป็นบทบัญญัติที่บัญญัติขึ้นเกินความจำเป็นและกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งเสรีภาพตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ อีกทั้งกรณีไม่เป็นไปตามข้อยกเว้นในการจำกัดเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 50 วรรคสอง ข้างต้น มาตรา 24 เฉพาะในความหมายดังกล่าว จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 50 และใช้บังคับไม่ได้ ดังนั้น พระราชบัญญัติสุรา พ.ศ. 2493 มาตรา 24 และมาตรา 26 เฉพาะความในส่วนที่หมายถึงแข่งข้าวหมัก จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 50

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2552 (คดีขายอาหารตอนกลางคืน) การที่ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 45 ฯ ข้อ 1 บัญญัติห้ามมิให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองสถานที่ขายอาหารหรือเครื่องดื่ม ขายอาหารหรือเครื่องดื่ม ตั้งแต่เวลา 01.00 นาฬิกา ถึง 05.00 นาฬิกา เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมตำรวจ สำหรับนครหลวงกรุงเทพธนบุรี หรือผู้ว่าราชการจังหวัดสำหรับจังหวัดอื่นก่อนนั้น ย่อมเป็นการจำกัดเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือการประกอบอาชีพ และการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 43 วรรคหนึ่ง โดยตรง คงมีปัญหาเพียงว่าการจำกัดเสรีภาพดังกล่าว จะเข้าข้อยกเว้นให้กระทำโดยอาศัยบทบัญญัติแห่งกฎหมายตามความในวรรคสองหรือไม่ ซึ่งบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจจำกัดเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือการประกอบอาชีพของประชาชนนั้นจะต้องมีขอบเขต “เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณสุข โภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การจัดระเบียบการประกอบอาชีพ การคุ้มครองผู้บริโภค การผังเมือง การรักษาทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิภาพของประชาชน หรือเพื่อป้องกันการผูกขาดหรือขัดขวางความไม่เป็นธรรมในการแข่งขัน” ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 43 วรรคสอง ทั้งยังจะต้องเป็นไปเพียง “เท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้” อีกด้วย ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 วรรคหนึ่ง

การจำกัดเสรีภาพในการขายอาหารหรือเครื่องดื่มในช่วงเวลา 01.00 นาฬิกา ถึง 05.00 นาฬิกาของแต่ละวันนั้น นอกจากจะเป็นการจำกัดโอกาสในการประกอบอาชีพค้าขายโดยสุจริตของประชาชนจำนวนมากโดยไม่จำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างภาระให้แก่ประชาชนผู้ประกอบการสุจริตอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นจะต้องบริโภคอาหารและเครื่องดื่มในช่วงเวลาดังกล่าวของแต่ละวันโดยไม่มีเหตุผลและความจำเป็นสนับสนุนอีกด้วย ถึงแม้จะมีการผ่อนปรนให้ขอรับใบอนุญาตจากอธิบดีกรมตำรวจหรือผู้ว่าราชการจังหวัดได้ ก็ยังคงเป็นการสร้างเงื่อนไขและภาระแก่การใช้เสรีภาพดังกล่าวโดยไม่จำเป็นอยู่ตนเอง เพราะการที่จะบังคับให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพค้าขายอาหารหรือเครื่องดื่ม ทั่วทุกพื้นที่ของประเทศจะต้องไปขอใบอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ระดับสูงของรัฐนั้นเป็นสิ่งที่ยากต่อการปฏิบัติ ทั้งยังเป็นทางให้ประชาชนผู้ประกอบการเหล่านั้นต้องตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของเจ้าหน้าที่โดยปราศจากเหตุผลอันสมควรอีกด้วย การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวเห็นได้ชัดว่ามีได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความมั่นคงของรัฐหรือเศรษฐกิจของประเทศ การคุ้มครองประชาชนในด้านสาธารณสุข โภค การรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือประโยชน์อื่น ๆ ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 43 วรรคสอง แต่อย่างไรใด ประกอบกับความจำเป็นในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน

จึงเป็นการจำกัดเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้เกินกว่าความจำเป็น และกระทบกระเทือนต่อสาระสำคัญแห่งเสรีภาพนั้น อันเป็นการต้องห้ามตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 วรรคหนึ่ง ด้วย

3. บทวิเคราะห์และบทสรุป : การคุ้มครองหลักสิทธิมนุษยชนโดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ

เมื่อวิเคราะห์หลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนในระดับสากล ประกอบกับพัฒนาการทางความคิดดังกล่าวในประเทศไทย เห็นว่า คำจำกัดความที่แท้จริงของหลักสิทธิมนุษยชน (Human Rights) คือ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งรัฐต้องให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุกคน โดยเท่าเทียมกัน และมีได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนเชื้อชาติ สีผิว เพศ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ชาติพันธุ์ สังคม การศึกษา ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิด หรือสถานะของบิดามารดาอย่างไร ทั้งนี้ สิทธิและเสรีภาพที่ได้รับความคุ้มครองนั้น หากพิจารณาจากพัฒนาการในอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่าสิทธิและเสรีภาพในทางมนุษยชนมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์อันเป็นสิ่งเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต อาทิเช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทาง เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารถึงกัน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการพูด การเขียน เป็นต้น กล่าวคือ ล้วนเป็นสิทธิและเสรีภาพที่เกิดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์และอยู่รอบตัวของมนุษย์หรือหากกล่าวแบบนามธรรม คือ เป็นสิทธิและเสรีภาพที่ติดตัวมาโดยธรรมชาติของมนุษย์ตั้งแต่เกิด ซึ่งประเทศไทยเองก็ยอมรับถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพต่าง ๆ เห็นได้จากรัฐธรรมนูญในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีบทบัญญัติที่รัฐจะต้องให้การรับรองและคุ้มครอง ดังปรากฏตามมาตรา 26 ที่บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้” มาตรา 27 “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้ โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมได้รับความคุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง” และมาตรา 28 วรรคสอง “บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้” ทั้งนี้ ตามแนวคิดดั้งเดิมรวมถึงในทางทฤษฎีมักกล่าวอ้างว่า รัฐไม่อาจเข้าไปจำกัดหรือไปพรากสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ได้ ซึ่งในทางวิชาการจะมีความแตกต่างกับสิทธิพลเมือง (Civil Rights) ที่รัฐสามารถเข้าไปจำกัดขอบเขตของสิทธิได้ อาทิเช่น สิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง สิทธิในการรับราชการ สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในสภาพสังคมของรัฐตามความเป็นจริง การให้ประชาชนทุกคนสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพของตนเองในทางสิทธิมนุษยชนได้อย่างเสรีก็ไม่อาจกระทำได้ เพราะมิฉะนั้นการใช้สิทธิและเสรีภาพของแต่ละปัจเจกบุคคลอย่างไม่มีขอบเขตย่อมอาจส่งผลกระทบต่อซึ่งกันและกันได้ รัฐในทุกประเทศจึงจำต้องผ่อนคลายนแนวคิดหรือทฤษฎีดังกล่าว และสร้างกรอบหรือขอบเขตมาควบคุมการใช้สิทธิและเสรีภาพของแต่ละปัจเจกบุคคล โดยมีข้อยกเว้นเพื่อให้มีการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้ ซึ่งในประเทศไทยเองก็ยอมรับในหลักเกณฑ์เช่นนี้ โดยได้วางหลักเกณฑ์

ที่สำคัญไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 ว่า การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลสามารถกระทำได้ หากเป็นไปตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

- (1) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
- (2) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องกระทำเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพมิได้
- (3) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป
- (4) การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมาย

ซึ่งในภาพรวมก็คือการนำไปสู่วัตถุประสงค์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือสวัสดิการของประชาชน หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ด้วยเหตุนี้ รัฐเองจึงมีอำนาจในการตรากฎหมายออกมาจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลภายใต้หลักเกณฑ์ดังกล่าวได้ แต่ถึงกระนั้นพบว่า แม้รัฐจะเข้าใจและทราบถึงแนวทางในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน แต่ในกฎหมายหลายฉบับยังพบว่า มิได้เป็นไปตามบทบัญญัติที่รัฐธรรมนูญได้วางกรอบไว้ และด้วยสภาพปัญหาเช่นนี้ ศาลรัฐธรรมนูญในฐานะที่เป็นองค์กรสำคัญในการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม ในอันที่จะทำให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ได้รับการคุ้มครองอย่างเป็นรูปธรรม จึงยอมไม่อาจปฏิเสธที่จะเข้ามาตรวจสอบได้ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในหลายคำวินิจฉัย ศาลรัฐธรรมนูญได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และในหลายคำวินิจฉัยศาลมิได้มุ่งพิจารณาเฉพาะตัวบทบัญญัติมาตราในรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่ได้พิจารณาลงลึกถึงหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ในฐานะที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามและให้สัตยาบันกติการะหว่างประเทศและอนุสัญญาถึง 7 ฉบับ ได้แก่ (1) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (2) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (3) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (4) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (5) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ (6) อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการประติบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี และ (7) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ และในเจ็ดฉบับยังพบว่า ศาลรัฐธรรมนูญได้เคยนำหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกติการะหว่างประเทศหรืออนุสัญญานั้นมาเป็นส่วนหนึ่งในการเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยอยู่ 2 ฉบับ ได้แก่ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ ดังปรากฏตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 คำวินิจฉัยที่ 4/2556 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555 ตามลำดับ อันแสดงให้เห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญของประเทศไทยได้เห็นถึงความสำคัญของหลักเกณฑ์สิทธิมนุษยชนในระดับสากล

โดยจากการศึกษาคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนสามารถสรุปได้ ดังนี้

- 1) หลักความเสมอภาคของบุคคล
 - (1) คำวินิจฉัยที่ 21/2546 (การใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี)

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 1/2554 (การกำหนดอัตราเงินและเงินประจำตำแหน่งของข้าราชการสำนักงาน ป.ป.ช.)

(3) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 45/2546 (กรณีผู้สมัครรับเลือกตั้งมีสัญชาติไทยแต่บิดาเป็นคนต่างด้าว)

(4) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555 (การสมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ กรณีผู้สมัครมีกายพิการ)

(5) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 17/2555 (การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในกรณีหญิงมีสามี)

2) สิทธิของบุคคลในทางทรัพย์สิน

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 30/2548 (การริบเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี)

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2556 (การวางท่อน้ำของรัฐแล้วไม่จ่ายค่าทดแทน)

3) เสรีภาพในการชุมนุม

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2549 (การห้ามชุมนุมในเขตทางหลวง)

4) สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 24/2546 (การทำคำพิพากษาต้องเป็นผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีนั้น)

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 (คดีกฎหมายขายตรง)

(3) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 5/2556 (พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาตรา 74)

(4) คำวินิจฉัยที่ 10/2556 (พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544 มาตรา 78)

(5) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2556 (พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 มาตรา 28/4)

(6) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2556 (การจำกัดสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยกรณีความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องทางอาญา)

5) เสรีภาพของบุคคลในการประกอบอาชีพ

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2547 (คดีแป้งข้าวหมัก)

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2552 (คดีขายอาหารตอนกลางคืน)

ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ได้นำหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชน มาปรับใช้ว่าศาลรัฐธรรมนูญมีกระบวนการวิธีในการให้เหตุผลอย่างไร

(1) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 (คดีชายตรง) กล่าวคือ พระราชบัญญัติชายตรง และตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดซึ่งต้องรับโทษตามพระราชบัญญัตินี้เป็นนิติบุคคล ให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใด ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับ ความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนมิได้มีส่วนในการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น” ซึ่งศาลเห็นว่า การบัญญัติกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ เป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อน คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ และจำเลยเป็นกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลเท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ และบุคคลซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นทั้งหมดทุกคน บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาโดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข นอกจากนี้ บทบัญญัติมาตราดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาและจำเลย ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดตามที่ถูกกล่าวหา โดยศาลได้เทียบเคียงหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 11 ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ ซึ่งก็หมายความว่า การบัญญัติกฎหมายจะบัญญัติในลักษณะเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลยว่าเป็นผู้กระทำผิดตั้งแต่แรกไม่ได้ โดยที่ฝ่ายจำเลยยังมีได้ดำเนินการต่อสู้คดีอย่างไรเลย การจะสันนิษฐานหรือกล่าวอ้างว่าผู้นั้นเป็นผู้กระทำผิดจะต้องปรากฏว่ามีพยานหลักฐานชัดเจน และมีการดำเนินการผ่านกระบวนการยุติธรรมเป็นที่สิ้นสุดแล้วเท่านั้น จึงจะสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนดังกล่าว

(2) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 15/2555 (การสมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ กรณีผู้สมัครมีกายพิการ) กล่าวคือ พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ ศาลยุติธรรม พ.ศ. 2543 ได้กำหนดเรื่องการคัดเลือกผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาไว้ในมาตรา 26 วรรคหนึ่ง โดยบัญญัติให้บุคคลที่มีกายหรือจิตใจไม่เหมาะสมเป็นคุณสมบัติต้องห้ามที่จะได้รับการบรรจุหรือแต่งตั้งเป็น

ข้าราชการตุลาการ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญไม่เห็นด้วยกับการบัญญัติกฎหมายลักษณะเช่นนี้ โดยมีเหตุผลสนับสนุน คือ

(1) รัฐธรรมนูญ มาตรา 30 วรรคสาม บัญญัติคุ้มครองคนพิการมิให้มีการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องของ “ความพิการ”

(2) ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการของสหประชาชาติ ข้อ 4 ที่ต้องออกมาตรการทางกฎหมายและดำเนินการตามมาตรการที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขหรือยกเลิกกฎหมาย กฎระเบียบ จารีต ประเพณีและทางปฏิบัติที่มีอยู่ซึ่งก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติต่อคนพิการ และในอนุสัญญา ข้อ 5 ความเท่าเทียมกันและการไม่เลือกปฏิบัติ ได้กำหนดให้รัฐภาคีห้ามการเลือกปฏิบัติทั้งปวงเพราะเหตุแห่งความพิการ และประกันให้คนพิการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมและมีประสิทธิผลจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุทั้งปวง และเพื่อเป็นการส่งเสริมความเท่าเทียมและจัดการเลือกปฏิบัติ

(3) กฎหมายดังกล่าวมีลักษณะเป็นการกำหนดลักษณะทางกายและจิตใจที่ไม่เหมาะสมที่จะเป็นข้าราชการตุลาการไว้อย่างกว้างขวางไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน นำไปสู่การใช้ดุลพินิจที่ส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมได้ในที่สุด กฎหมายที่จำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้น ต้องมีขอบเขตชัดเจนแน่นอน เช่น อาจกำหนดว่า มีลักษณะทางกายและจิตใจที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่เป็นข้าราชการตุลาการได้เพียงใด เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนทราบว่ากฎหมายดังกล่าวต้องการจำกัดสิทธิและเสรีภาพในเรื่องใดบ้าง

(4) ความพิการจึงมิได้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ของผู้จะเป็นข้าราชการตุลาการที่จะมีผลต่อการให้ความเป็นธรรมแก่คู่ความหรือผู้เกี่ยวข้อง

ซึ่งก็หมายความว่า การบัญญัติกฎหมายในลักษณะที่เป็นการกีดกันความรู้ความสามารถของบุคคล โดยพิจารณาเฉพาะเหตุที่บุคคลนั้นมีสภาพกายพิการไม่อาจกระทำได้ ซึ่งในความเห็นของผู้เขียนเห็นว่า คงหมายรวมถึงเหตุอื่น ๆ ด้วย อาทิเช่น เชื้อชาติ สีผิว เพศ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ชาติพันธุ์ สังคม การศึกษา ทรัพย์สิน เป็นต้น อย่างไรก็ตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องนี้ ก็ยังมีได้เปิดกว้างถึงขนาดที่รัฐไม่สามารถจะไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการเข้ารับราชการอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ แต่สามารถกระทำแต่ต้องได้สัดส่วนพอสมควร ตัวอย่างเช่น การรับราชการทางทหารของคนต่างด้าวหรือคนสัญชาติอื่น ซึ่งในเรื่องนี้ แม้คนต่างด้าวหรือคนสัญชาติอื่นจะมีความรู้ความสามารถ มีสภาพกายที่เหมาะสมและมีได้เป็นอุปสรรคต่อการรับราชการทหาร แต่รัฐก็สามารถจำกัดสิทธิในการรับราชการทหารได้ หากพิจารณาถึงความเหมาะสมหรือความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ เพราะย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่า การเป็นบุคคลที่มีสัญชาติอื่น ทักษะ ทักษะ ความคิด การเข้าถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความจงรักภักดีในระบบกษัตริย์จะเป็นไปในทิศทางเดียวกับพลเมืองในประเทศไทยหรือไม่ การเข้ามาแฝงกายจะมีเจตนาซ่อนเร้นอย่างหนึ่งอย่างใดหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ เพื่อความเหมาะสมในการผดุงไว้ซึ่งความมั่นคงของรัฐ การจำกัดสิทธิประเภทนี้แก่บุคคลต่างด้าวหรือบุคคลซึ่งมีสัญชาติอื่นจึงย่อมสามารถกระทำ

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ในหลายคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญจะไม่ได้อ้างอิงหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนแต่โดยสภาพก็มีหลักเกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองที่ไม่แตกต่างกัน อาทิเช่น การคุ้มครองหลักความ

เสมอภาคของบุคคล โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 21/2546 (การใช้ชื่อสกุลของหญิงมีสามี) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 45/2546 (กรณีผู้สมัครรับเลือกตั้งมีสัญชาติไทยแต่บิดาเป็นคนต่างด้าว) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 17/2555 (การจัดเก็บภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาในกรณีหญิงมีสามี) การคุ้มครองสิทธิของบุคคลในทางทรัพย์สิน โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 13/2556 (การวางท่อน้ำของรัฐแล้วไม่จ่ายค่าทดแทน) การคุ้มครองเสรีภาพในการชุมนุม โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2549 (การห้ามชุมนุมในเขตทางหลวง) การคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 24/2546 (การทำคำพิพากษาต้องเป็นผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีนั้น) การคุ้มครองเสรีภาพในการประกอบอาชีพ โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 25/2547 (คดีแบ่งข้าวหมก) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2552 (คดีขายอาหารตอนกลางคืน) เป็นต้น ซึ่งหลักเกณฑ์ในการให้ความคุ้มครองดังกล่าว ค่อนข้างเป็นไปในทิศทางสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ทางสิทธิมนุษยชนในระดับสากลที่ได้กำหนดไว้ในอนุสัญญาหรือกติการะหว่างประเทศหลายฉบับ
